

Nexus-conferentie 2009

Reflections on Man after the End of History Part I. Faith, Death, and Freedom

Zondag 6 september 2009

9.15 — 17.30 uur

Muziektheater Amsterdam

Amstel 3 (bij Waterlooplein)

Sprekers

Jonathan Sacks - Zainab Al-Suwajj - John Gray
Yossi Klein Halevi - Anne Applebaum - Ernst Hirsch Ballin
Elisabeth Young-Bruehl - Peter Bergen - Slavoj Žižek - David Modell
Pratap Bhanu Mehta - Tariq Ramadan - John Ralston Saul
Charles Rosen - Moshe Halbertal - Nina Khrushcheva
Ramin Jahanbegloo - Leon Wieseltier - Eva Hoffman - Pierre Audi

---

De NEDER
LANDSE
OPERA

In samenwerking met De Nederlandse Opera

Aanmelden

U bent van harte welkom als bezoeker van de conferentie, maar het vooraf reserveren van een entreebewijs is verplicht. U dient zich op te geven met de *Aanmeldingskaart* in het midden van deze brochure of via onze website, www.nexus-instituut.nl.

De toegangsprijs van de conferentie bedraagt € 75,00. Bent u abonnee op het tijdschrift *Nexus*, dan betaalt u slechts € 50,00. U kunt dan bovendien maximaal drie introducties meenemen, eveneens voor € 50,00 p.p. Jongeren (tot 26 jaar) betalen € 25,00 onder meezending van een kopie van een identiteitsbewijs. Indien u zich met de *Aanmeldingskaart* opgeeft als nieuwe abonnee van *Nexus*, kunt u direct gebruikmaken van de aantrekkelijke abonneekorting op de toegangsprijs van de conferentie. Bij de toegangsprijs zijn de kosten van consumpties (tijdens de pauzes, de lunch en de receptie) inbegrepen. Na ontvangst van uw aanmelding ontvangt u tijdig (doch uiterlijk een week tevoren) een bevestigingsbrief, uw entreebewijs en een routebeschrijving. Wanneer u een Nederlandse bankrekening heeft, wordt het bedrag automatisch door ons geïnd. U wordt verzocht daartoe op uw *Aanmeldingskaart* het nummer van uw bankrekening in te vullen.

U kunt uw aanmelding kosteloos doch uitsluitend *schriftelijk* annuleren door uw kaarten voor 21 augustus terug te sturen aan het Nexus Instituut. Na 21 augustus wordt u echter ook bij annulering de volledige toegangsprijs in rekening gebracht. Wanneer u zich inschrijft, gaat u akkoord met de hier genoemde voorwaarden.

Wij raden u aan bij reservering *na 1 september* telefonisch te informeren naar de beschikbaarheid van plaatsen.

De conferentie vindt plaats in het Muziektheater aan de Amstel in Amsterdam (parkeergarage en metrostation Waterlooplein, zie www.muziektheater.nl). De voertaal van de conferentie is Engels. Wijzigingen in het programma voorbehouden.

Fromental Halévy's opera *La Juive* (1835), die als uitgangspunt voor deze conferentie is gekozen, zal op 4 september 2009 bij De Nederlandse Opera in de regie van Pierre Audi in Nederlandse première gaan in het Amsterdamse Muziektheater. Kaarten voor deze voorstelling kunt u uitsluitend bestellen op www.dno.nl, *niet* via het Nexus Instituut.

2

De voordrachten op de conferentie zullen door de sprekers worden omgewerkt tot essays. Deze essays worden gepubliceerd in *Nexus* 54, te verschijnen in het voorjaar van 2010.

U kunt het Nexus Instituut bereiken door tijdens kantooruren te bellen naar 013-466 3450 of te e-mailen naar info@nexus-instituut.nl. Meer informatie over de activiteiten treft u aan op www.nexus-instituut.nl.

Programma Nexus-conferentie

Zondag 6 september 2009

- 9.15 u. Welkom *Rob Riemen*
- 9.25 u. Keynote lezing *Rabbi Sir Jonathan Sacks*
- 10.30 u. Pauze
- 11.00 u. I. A PASSION FOR FAITH
Discussie met *John Gray, Ernst Hirsch Ballin, Yossi Klein Halevi, Pratap Bahnu Metha, Tariq Ramadan* en *John Ralston Saul* onder leiding van *Rob Riemen*
- 12.30 u. Lunch
- 13.30 u. Film & presentatie 'In God's name' door *David Modell*
- 14.00 u. II. A PASSION FOR DEATH
Discussie met *Anne Applebaum, Peter Bergen, Moshe Halbertal, Ramin Jahanbegloo, Zainab Al-Suwaij* en *Elisabeth Young-Bruehl* onder leiding van *Rob Riemen*
- 15.30 u. Pauze
- 16.00 u. III. A PASSION FOR FREEDOM
Slotdebat met *Pierre Audi, Eva Hoffman, Nina Khrushcheva, Charles Rosen, Leon Wieseltier* en *Slavoj Žižek* onder leiding van *Rob Riemen*
- 17.30 u. Receptie

Reflections on Man after the End of History

A Passion for Faith, Death, and Freedom

in the opera *La Juive*

I

Alweer een generatie geleden, in de zomer van 1989, publiceerde Francis Fukuyama zijn lezing 'The End of History?'. Ofschoon de titel ervan een symbool is geworden voor de triomf van het liberalisme en de vrije, westerse democratie, was de conclusie van de lezing verrassend somber: 'The end of history will be a very sad time.' In het boek dat daarna uitkwam, gaf Fukuyama een nadere argumentatie voor deze conclusie. Zeker, de liberale democratie heeft gezegevierd over monarchie, theocratie, aristocratie, fascisme en totalitair communisme als de meest rationele regeringsvorm. In Europa is de religie, bron van zo veel oorlogen en onverdraagzaamheid, eindelijk door het liberalisme overwonnen; zij heeft moeten leren tolerant te zijn. Democratische begrippen als rationeel, seculier, mobiel, empathisch en deelnemer-zijn zijn voor ons vanzelfsprekend geworden. Tolerantie beschouwen we als onze meest kenmerkende deugd. Wij hebben, niet toevallig, geleerd om te relativiseren. Geen autoriteit, traditie of waarde heeft voor ons nog een absolute betekenis; alles is relatief, niet meer dan een visie, een mening, wellicht een vooroordeel. Fanatisme past ons niet. Hoezo 'the end of history will be a very sad time'!? Is deze triomf van het liberalisme en de democratie dan niet ons ideaal?

Aan de hand van Socrates, Hegel en Nietzsche laat Fukuyama echter ook de keerzijde zien van deze geschiedenis, bepaald door niets minder dan het wezen van de mens. In de menselijke ziel, zo leert Socrates, zetelt naast de rede en het verlangen ook de *thymos*: ons gevoel van eigenwaarde, de emotie van onze menselijke waardigheid. Inherent aan ons wezen is het verlangen naar erkenning van wie je bent, dat je bestaat. Hegel formuleerde vervolgens het inzicht dat de identiteit van de mens als mens, de meest fundamentele en uniek menselijke eigenschap, wordt gevormd door het vermogen van de mens om zijn leven te riskeren voor die erkenning van zijn eigenwaarde. Hegels idee van vrijheid sluit hierbij aan. De vrijheid die de mens tot mens maakt, is er pas als we kunnen uitstijgen boven ons natuurlijke, dierlijke bestaan en de ziel een nieuw zelf scheidt, zich een eigen identiteit verwerft. Sterke identiteiten als die van religie en nationalisme zijn daarom ook geworteld in de *thymos*. En er is letterlijk heilige verontwaardiging als datgene waar de gelovige of de nationalist waarde aan toekent, wordt genegeerd of geschoffeed. Het is in die diepste lagen van de menselijke ziel dat fanatisme, haat en obsessie zich kunnen ontwikkelen wanneer de eigenwaarde wordt gekrenkt. Nietzsche was als kenner van de menselijke ziel overtuigd van de *superioriteit* van bepaalde identiteiten (de levenskrachtigen, de meesters), maar verkondigde tegelijkertijd de komst van het tegendeel daarvan: de 'laatste mens', de zegevierende slaaf die niet geïnteresseerd is in eigenwaarde, idealen en principes, laat staan dat hij een gevoel van superioriteit

kent. Het is de mens bij wie de *thymos* in de ziel is getemd en die zich uitleeft in het verlangen naar comfort, veiligheid, materiële overvloed en geluk. Religiositeit, nationalisme en ideologische veren zijn verdwenen, omdat hij nergens meer in geloof, in kán geloven. Vrijheid is niet langer een geestelijke vrijheid, de drang om iemand te zijn, maar slechts de afwezigheid van restricties, een streven naar de volmaakte fysieke bevrediging. Het is hierom dat Fukuyama aan het slot van zijn lezing in 1989 concludeert: ‘The end of history will be a very sad time. The struggle for recognition, the willingness to risk one’s life for a purely abstract goal, the worldwide ideological struggle that called forth daring, courage, imagination and idealism, will be replaced by economic calculation, the endless solving of technical problems, environmental concerns and the satisfaction of sophisticated consumer demands. In the post-historical period there will be neither art nor philosophy, just the perpetual caretaking of the museum of human history.’ Terecht stelde Fukuyama vervolgens de vraag of we met de leegte en de verveling die de fysieke veiligheid en materiële overvloed met zich meebrengt, wel met ons zelf tevreden kunnen zijn.

Alleen zij die vergeten waren dat de mens een ziel heeft, die zich soms laat doven maar nooit voor altijd laat temmen, kunnen zich het afgelopen decennium verbaasd hebben over de opbloei van religies, nationalisme, fanatisme en agressie. In al zijn macaberheid is ‘9/11’ symbool van een nieuwe tijdgeest. Slechts een enkele politicus geloof nog dat met meer veiligheid en meer welvaart het onbehagen in de maatschappij te beheersen is. Dat is niet zo. Willen we ons echter niet laten meeslepen door de geschiedenis, dan zullen we tenminste moeten proberen haar te begrijpen en de tragische geheimen en duistere verlangens van de menselijke ziel te doorgronden. En omdat alle grote kunst niets anders is dan een spiegel van de ziel, kan juist zij ons helpen te begrijpen wat zo moeilijk te begrijpen valt: de mens.

11

La Juive, een ‘grand opéra’ van de librettist Eugène Scribe en de componist Fromental Halévy die in 1835 in Parijs in première ging, is een vergeten meesterwerk. Hoe kon een opera die bewonderd werd door zowel Wagner (‘de muziek komt uit het diepste van de menselijke ziel’) als Mahler (‘een van de grootste opera’s ooit gecomponeerd’) en waarvan de beroemde aria ‘Rachel, quand du Seigneur’ bovendien vereeuwigd werd in Prousts *Recherche*, in de vergetelheid raken? Wellicht doordat de opera ons confronteert met precies die passies van de ziel die we lange tijd vergeten waren: religiositeit, absolutisme, fanatisme, passie voor de dood uit naam van de liefde en de waarheid, de schreeuw om vrijheid. Geschreven in de tijd dat het liberalisme aan zijn zegetocht begon, geschreven *opdat* de tolerantie en de religieuze en politieke vrijheid zouden zegevieren, moest dit werk aan het einde van de geschiedenis wel achter de coulissen van het wereldtoneel verdwijnen. Totdat de geschiedenis opnieuw begon en deze opera ons anno 2009 weer meeneemt naar het begin van de vijftiende eeuw, naar het Concilie van Konstanz. Keizer Sigismund heeft het initiatief genomen tot deze kerkvergadering om de eenheid te herstellen van de Kerk die drie pausen heeft! De heren worden afgezet, een nieuwe paus gekozen, de eenheid hersteld en de absolute autoriteit van de Kerk bevestigd met de dood op de brandstapel van de theologen Jan Hus en Hiëronymus van Praag, twee kerkhervormers die door de kerkvorsten worden verketterd.

Tegen deze zwarte achtergrond van godsdienstige macht, inquisitie en intolerantie vertellen Scribe en Halévy het verhaal van de mooie Rachel, dochter van de joodse juwelier Eléazar, die bij haar vader in Konstanz woont. Prins Leopold, een neef van de keizer en succesvol vervolger van de aanhangers van Jan Hus, is verliefd op Rachel en om haar voor zich te winnen, doet hij zich voor als de joodse schilder Samuel. Als Rachel ontdekt dat hij een christen is en, zijn eerdere uitspraken ten spijt, niet met haar zijn leven wil delen omdat hij al verloofd is met de rijke prinses Eudoxie, vervloekt zij hem en maakt ze publiekelijk bekend dat deze katholieke prins een joodse vrouw heeft verleid. Omdat dat niets minder is dan verraad aan zijn geloof, worden de prins, maar ook Rachel en Eléazar door kardinaal Brogni veroordeeld tot de brandstapel. Prinses Eudoxie smeekt Rachel om het leven van haar verloofde te redden, en uit compassie neemt Rachel alle schuld op zich en offert zij haar leven voor hem. De kardinaal, die begaan is met het lot van Rachel maar boven alles gehoorzaam is aan de autoriteit van de Kerk, vraagt Eléazar zich met zijn dochter te bekeren tot het christendom opdat hun levens kunnen worden gespaard. De trotse man laat echter weten liever te sterven dan verraad te plegen aan zijn God, zijn waarheid, en zo zijn eigen identiteit op te geven. Bovendien wil hij zich met zijn dood wreken op de kardinaal. Die heeft, voordat hij priester werd, bij een brand in Rome zijn vrouw en dochter verloren. Eléazar vertelt hem dat zijn dochter is gered, maar hij weigert te vertellen waar ze nu is. Dat geheim neemt hij mee in de dood waartoe de kardinaal hem zelf heeft veroordeeld. Eléazar realiseert zich dat door zijn woede om wat de christenen de joden aandoen, zijn zucht naar wraak, ook Rachel, van wie hij zielsveel houdt, het leven zal verliezen. Hij besluit haar te redden en zich niet te laten meeslepen door de woede van zijn gekrenkte ziel — totdat hij het volk weer hoort schreeuwen dat alle joden dood moeten. Toch, wanneer het vuur wordt aangestoken, roept hij Rachel toe dat zij haar leven nog kan redden door haar geloof op te geven. Maar ook Rachel wil sterven als jodin. Het vuur kan al niet meer worden gedoofd als de kardinaal Eléazar nog een laatste maal smeekt hem te vertellen waar zijn dochter is. Eléazar wijst naar de in vlam staande Rachel. Omdat zijn gehoorzaamheid groter is dan zijn vermogen tot compassie, laat de kardinaal zijn eigen dochter, ooit uit het vuur gered, alsnog levend verbranden. Het slot van de opera toont het volk dat juicht: 'We hebben ons gewroken op de joden!' Dan valt het doek, het licht gaat aan. Van het schouwtoneel wenden we onze blik naar het wereldtoneel met de volgende vragen...

III

A Passion for Faith

6

Verveeld door een mateloos materialisme en een geestelijke leegte ontwaken de passies van de ziel uit hun sluimer en ervaren we opnieuw onze *thymos*. We willen weten wie we zijn en bij wie we horen. We willen ons bewust zijn van wat werkelijk waarde heeft, heilig voor ons is — en we eisen van anderen dat te erkennen en te respecteren. De passie voor het geloof laait op doordat we weer in een waarheid willen geloven die verder reikt dan de empirie en die ons betekenis schenkt, waarde toekent aan het leven dat we leiden. Het gaat om onze waardigheid, om onze ziel.

Maar hebben we wel een ziel? En dienen we onze menselijke waardigheid niet meer met kennis dan met geloof? En is elk geloof hetzelfde of kunnen we,

moeten we, onderscheid maken tussen goed en slecht geloof? Voeden religies het onbehegen in onze cultuur of zijn zij een antwoord op het onbehegen? In zijn *Brief aan de Galaten* schrijft de apostel Paulus: 'Als iemand u iets verkondigt anders dan wat ge hebt aangenomen, die zij vervloekt!' (Gal. 1:9) En de joden hebben dat geweten. Hoe eeuwig is het antisemitisme? Waarom zijn monotheïstische religies ten diepste intolerant ten opzichte van elkaar en verdraagt de orthodoxie deze wereld niet? Is tolerantie wel de hoogste deugd, is de waarheid niet belangrijker? Maar is de waarheid absoluut en wat is waar? Waaraan ontleen we onze identiteit en wat is het wezen van onze waardigheid? Is er een universele waarheid en vindt het recht daarin zijn oorsprong, of is alle waarheid particulier en is het recht historisch bepaald? Zijn alle wetten mensenwerk of geloven we met Antigone dat er fundamentele principes bestaan, ongeschreven wetten van een hogere macht dan die van de toevallige wereldlijke machthebbers? Moeten we gehoorzamen of zijn we vrij? Willen we wel vrij zijn? Heeft Dostojevski gelijk als hij in zijn *Legende van de Groot-Inquisiteur* zijn kardinaal laat betogen dat mensen niet vrij willen zijn en dat de Kerk haar macht ontleent aan haar belofte van universeel geluk? Maar willen we dan liever gelukkig zijn dan in waarheid leven? En is het niet juist de rede die ons de waarheid leert kennen en ons tolerant laat zijn? Heeft Voltaire geen gelijk als hij in zijn *Verhandeling over de verdraagzaamheid* stelt: 'De rede is zachtmoedig, zij is menselijk, zij wekt op tot lankmoedigheid, maakt een einde aan tweedracht, versterkt de deugd, zij maakt de gehoorzaamheid aan wetten aantrekkelijk en houdt die in stand, meer nog dan met geweld mogelijk zou zijn.' Is dit niet een belangrijk argument om religie te beschouwen als louter privéaangelegenheid? Is het de rede die eenheid brengt en ons laat samen-leven? Of moeten anderen assimileren? Want waarom zijn we intolerant en is er ressentiment? Welke vrees kennen we voor het vreemde?

'Those who cannot remember the past are condemned to repeat it' luidt een welbekende uitspraak van de Amerikaanse filosoof George Santayana. De opera *La Juive* is een aangrijpende herinnering aan ons verleden. Maar is kennis van de herinnering voldoende om het verleden niet te herhalen? Of schuilt er meer wijsheid in de stelling van Arthur Schopenhauer dat het menselijk bestaan voor eeuwig gedoemd is te schommelen tussen verveling en lijden? Moeten we leren accepteren dat het menselijk bestaan in diepste wezen tragisch is? Vragen, vragen, vragen. Variaties op die ene, allereerste vraag: mens, wie ben je?

A Passion for Death

Rachel offert haar leven voor haar geliefde en uit trouw aan haar pleegvader; Eléazar sterft als een martelaar van zijn geloof; de kardinaal vermoordt zijn eigen dochter en de man die haar leven heeft gered om uit naam van zijn geloof een maatschappij te zuiveren van zondaars. De passie voor de dood in *La Juive* is exemplarisch voor onze cultuur. Abraham is bereid zijn zoon te offeren omwille van zijn geloof; Socrates wil zijn leven geven voor de waarheid; Antigone sterft liever dan ontrouw te zijn aan haar goddelijke wetten; Palinurus wordt in de *Aeneis* geofferd 'omdat het goed is dat één zijn leven geeft voor velen'; en Jezus van Nazareth treft een zelfde lot. De lijst van historische en mythische figuren in onze cultuur van wie het leven getekend is door 'het ultieme offer', is eindeloos. Niet toevallig is de verzameling aan kunstwerken — opera's in het bijzonder — waarin het 'ultieme offer' verbeeld

wordt, eveneens vrijwel grenzeloos: *Le Sacre du Printemps*, *Der Fliegende Holländer*, *Dialogues des Carmélites*, *Idomeneo*, *Alceste*, etcetera.

Zo worden we opnieuw geconfronteerd met geheimen van de menselijke ziel. Want waarom is offeren een wezenskenmerk van onze cultuur? Wat is de betekenis van een offer? Waarom gaat het gepaard met geweld? Is het humaan of is een mensenoffer — zoals Goethe, Gluck en Mozart tonen — bij uitstek primitief, barbaars en inhumain? Als geloof, liefde, waarheid ‘eisen’ dat je je leven geeft, wat zegt dat dan over het wezen van geloof, liefde en waarheid? Wat zegt het over het wezen van de mens? Is er een relatie tussen moraliteit en mortaliteit? Is er een relatie tussen verlangen om ‘de ziel te redden, te zuiveren’ en ‘het zuiveren van de maatschappij’? Wat betekent de uitspraak van islamitische fundamentalisten: ‘We will win because the West loves life and we love death?’ Wat is het waard om voor te sterven? Wat is het waard om voor te doden? En is er nog iets wat het waard is om voor te leven?

A Passion for Freedom

In zijn beroemde brievenreeks *Über die ästhetische Erziehung des Menschen* doceert Friedrich Schiller dat kunst de dochter van de vrijheid is en dat waar de mensheid zijn waardigheid heeft verloren, de kunst die waardigheid redt, bewaart, en haar schoonheid de macht is die de mensen helpt om zich vanuit de barbaarse natuurstaat te transformeren tot een vrij, zedelijk wezen in een vrije maatschappij. Deze idee van het wezen van de kunst was Halévy en Scribe uit het hart gegrepen. Ook *La Juive* is een bittere klacht over absolutisme, intolerantie, geestelijke terreur, en tegelijk een verklankt verlangen naar vrijheid. Het zijn de grootste kunstenaars die de idee van de kunst als dochter van de vrijheid, aanklaagster van menselijk onrecht en bevrijdster van de mens, delen: Mozart, Beethoven, Wagner, Verdi, Dostojevski, Picasso. Het is echter een bij uitstek *romantisch* ideaal. In de oudheid diende de kunst de schoonheid, in de middeleeuwen God, en in de twintigste eeuw zijn we ons de vraag gaan stellen waar de kunst eigenlijk goed voor is. Kan de kunst ons bevrijden? Heeft zij maatschappelijke invloed? Is maatschappelijk geëngageerde kunst eigenlijk wel kunst? En wat voor een vrijheid zal de kunst ons schenken? Ook Schopenhauer was ervan overtuigd dat alleen de kunst ons zou kunnen verlossen van de eeuwige, helse schommeling tussen pure verveling en groot lijden; maar dat zou allesbehalve een maatschappelijke vrijheid zijn. En hoeveel waarheid schuilt er in de overtuiging van Nietzsche en Thomas Mann dat de kunst, de muziek in het bijzonder, ook over een demonische macht beschikt? Wordt de maatschappelijke betekenis van de kunst niet schaamteloos overschat? En bovendien: wat is vrijheid? Willen we vrij zijn? Het einde van de geschiedenis bestaat uit een materiële vrijheid in overvloed en juist die vrijheid bevredigt onze *thymos* niet. Wat heeft vrijheid met het wezen van het mens-zijn te maken? Heeft Dostojevski gelijk als hij in zijn roman *Boze geesten* betoogt dat het een van de duisterste geheimen van de menselijke ziel is dat de ultieme vrijheid, de absoluut vrije wil, zich alleen maar kan tonen in de vrijwillig gekozen dood? Is dat vrij zijn?

Sprekers

ANNE APPLEBAUM (Verenigde Staten, 1964) is historica, schrijfster en invloedrijk columnist. Zij geldt wereldwijd als een autoriteit op het gebied van communisme en de ontwikkeling van de burgerlijke samenleving in Midden- en Oost-Europa. In de jaren negentig woonde Applebaum afwisselend in Londen en in Warschau. Van 2002 tot 2006 was ze redacteur bij de *Washington Post*, waarvoor ze nu nog een column schrijft. Ze schreef het reisboek *Between East and West: Across the Borderlands of Europe* (1995) en *Gulag: A History* (2003), een standaardwerk over de sovjetwerkcampen waarvoor haar een Pulitzer Prize is toegekend. Applebaum is getrouwd met Radoslaw Sikorski, schrijver en huidig minister van Buitenlandse Zaken van Polen.

PIERRE AUDI (Libanon, 1957), sinds 1988 artistiek directeur van de Nederlandse Opera en sinds 2005 ook van het Holland Festival, groeide op in zijn geboorteplaats Beiroet en in Parijs. Na een studie geschiedenis aan Oxford stichtte hij in 1979 het Londense Almeida Theatre, dat uitgroeide tot een van de meest vooraanstaande centra voor hedendaagse muziek en muziektheater. Zijn gedurfd en inventieve producties voor De Nederlandse Opera, waaronder de eerste volledige Nederlandse opvoering van Wagners *Der Ring des Nibelungen*, worden algemeen beschouwd als briljant en internationaal toonaangevend. In 2001 ontving hij de Prins Bernhard Cultuurfonds Theater Prijs. Op 4 september 2009 gaat de opera *La Juive* (1835) van Fromental Halévy bij De Nederlandse Opera in première in de regie van Pierre Audi.

PETER BERGEN (Verenigde Staten, 1962) geldt als 's werelds meest gezaghebbende journalistieke stem over de nieuwe generatie terroristen die het op het Westen gemunt hebben. Hij schreef, naast talrijke artikelen voor de *New York Times*, *Los Angeles Times*, *The New Republic* en *Time*, de bestsellers *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Bin Laden* (2001) en *The Osama bin Laden I Know. An Oral History of Al Qaeda's Leader* (2006). Hij is beroemd geworden doordat hij in 1997 als eerste (en laatste) westerling Osama Bin Laden een televisie-interview heeft afgenomen. Bergen, die ook faam geniet als terrorisme-expert op CNN, is momenteel senior fellow aan de New America Foundation en doceert bestuurskunde aan Harvard University en Johns Hopkins University.

JOHN GRAY (Verenigd Koninkrijk, 1948) behoort tot de prominentste en meest invloedrijke filosofen van onze tijd. In boeken als *Straw Dogs: Thoughts on Humans and Other Animals* (2002), *Al Qaeda and What It Means To Be Modern* (2003), *Heresies: Against Progress and Other Illusions* (2004) en *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia* (2007) lanceerde hij een aanval op elke vorm van fundamentalisme, waaronder volgens hem ook het humanisme en het utopisme vallen. Gray studeerde filosofie, politicologie en economie in Oxford en is nu emeritus hoogleraar Europese studies aan de London School of Economics. Hij schrijft regelmatig voor *The Guardian*, *New Statesman* en het *Times Literary Supplement*.

MOSHE HALBERTAL (Uruguay, 1958) wordt gezien als een van de belangrijkste joodse denkers van zijn generatie. Hij is hoogleraar filosofie aan de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem, waar hij in 1989 promoveerde, en is verbonden aan het Shalom Hartman Institute. Op z'n dertigste werd hij gekozen in de prestigieuze Society of Fellows of Harvard University. Samen met Avishai Margalit schreef hij *Idolatry* (1992) en *People of the Book: Canon, Meaning, and Authority* (1997). Voor *Between Torah and Wisdom: Rabbi Menachem ha-Meiri and the Maimonidean Halakhist of Provence* (2000) ontving hij in 2001 de Goldstein-Goren Book Award. Zijn meest recente werk is *Concealment and Revelation: Esotericism in Jewish Thought* (2007).

YOSSI KLEIN HALEVI (Verenigde Staten, 1953) haalde de wereldpers met de publicatie van zijn *Memoirs of a Jewish Extremist* (1995) en *At the Entrance to the Garden of Eden: A Jew's Search for God with Christians and Muslims in the Holy Land* (2001), twee meesterwerken waarin de auteur zijn worsteling met geloof en tolerantie met nietsontziende eerlijkheid beschrijft. Hij is onderzoeker aan het Adelson Institute for Strategic Studies van het Shalem Center in Jeruzalem en correspondent in Israël voor *The New Republic*. Hij levert regelmatig bijdragen aan de *Los Angeles Times* en treedt op als commentator op onder meer CNN. In de bekroonde documentaire *Kaddish* (1993) legde Steve Brand de relatie vast tussen Halevi en zijn vader, een overlevende van de Holocaust.

ERNST HIRSCH BALLIN (Nederland, 1950) is minister van Justitie in het kabinet Balkenende-IV. Als zoon van een katholieke moeder en een joodse vader nam hij het katholieke geloof op tijdens zijn studie rechten aan de Universiteit van Amsterdam. Hij was hoogleraar staats- en bestuursrecht aan de Universiteit van Tilburg, voordat hij eind jaren tachtig begon aan een succesvolle carrière als CDA-politicus. Hirsch Ballin heeft diverse publicaties over (wijsgerig-)juridische en ethisch-religieuze vraagstukken op zijn naam staan.

EVA HOFFMAN (Polen, 1945) beschreef in haar klassieke meesterwerk *Lost in Translation: A Life in a New Language* (1989) hoe ze als tiener met haar ouders, die de Tweede Wereldoorlog op miraculeuze wijze overleefden als joden in de Oekraïne, de verhuizing naar Canada heeft beleefd. Daarnaast publiceerde zij *After Such Knowledge: Memory, History and the Legacy of the Holocaust* (2004) en de veelgeprezen roman *The Secret* (2007). Eva Hoffman is aan Harvard gepromoveerd in de Engelse en Amerikaanse literatuur en is nu als schrijver in Londen gevestigd. Onlangs verscheen haar novelle *Illuminations*.

RAMIN JAHANBEGLOO (Iran, 1956) is hoogleraar politieke wetenschappen aan de Universiteit van Toronto (Canada) en Research Fellow aan het Centre for Ethics van Trinity College aan de Universiteit van Dublin. Na studies aan Harvard en de Sorbonne schreef hij meer dan twintig boeken met filosofische beschouwingen en gesprekken, waaronder *Conversations with Isaiah Berlin* (2000), *Iran: Between Tradition and Modernity* (2004), *The Clash of Intolerances* (2007) en *The Spirit of India* (2008). In 2006 werd Jahanbegloo vier maanden lang vastgehouden door de Iraanse autoriteiten, naar verluidt op beschuldiging van spionage voor het Westen.

NINA KHRUSHCHEVA (Rusland), achterkleindochter van de voormalige Sovjetleider Nikita Chroestsjov, doceert Internationale betrekkingen aan de New School in New York. Zij is bestuurslid van het innovatieplatform World Policy Institute en redacteur van het internationale krantennetwerk Project Syndicate. Ze promoveerde aan Princeton en schreef artikelen in onder meer de *Los Angeles Times*, *Washington Post*, *The New York Times*, *The Nation*, *The Wall Street Journal*, *International Herald Tribune* en de *Financial Times*. Zij oogstte internationaal veel lof voor haar *Imagining Nabokov: Russia Between Art and Politics* (2007). Zij bereidt de publicatie voor van *Russia's Gulag of the Mind*.

PRATAP BHANU MEHTA (India, 1967) is president van de prestigieuze Indiase denktank Center for Policy Research. Daarnaast neemt hij deel aan het al even prestigieuze Global Faculty Program van NYU Law School. Eerder was hij docent sociologie aan Harvard en hoogleraar filosofie en bestuurskunde aan Jawaharlal Nehru University. Mehta, opgeleid aan Oxford en Princeton, wordt algemeen beschouwd als een briljant expert op het gebied van politieke theorie, rechten, bestuurskunde, politieke economie, internationale betrekkingen en Indiase politiek en maatschappij. Hij mengt zich veelvuldig in publieke debatten en publiceert in de *Financial Times*, de *International Herald Tribune*, *Hindu* en *Outlook*. Daarnaast is hij redacteur van tijdschriften als *American Political Science Review*, *Journal of Democracy* en *India and Global Affairs*.

DAVID MODELL (Verenigd Koninkrijk, 1969) ontving als jong fotograaf en documentairemaker talloze prijzen en onderscheidingen. In 1995 begon hij met het fotografisch vastleggen van de Britse Conservative Party (*Tory Story*, 2001) en nam hij veel grote reclamecampagnes voor zijn rekening. Zijn eerste lange documentaire, *Young, Nazi and Proud*, over een extreemrechtse activist, filmde hij in 2002. In zijn werk onderzoekt Modell bij voorkeur de persoonlijke en psychologische facetten aan maatschappelijke misstanden, zoals in *Keep Them Out* (2004, over de bouw van een Brits asielzoekerscentrum) en *Mad About Animals* (2006, over dierenrechtenactivisme). De wereld van fundamentalistische christenen in Groot-Brittannië bracht hij in beeld in zijn door pers en publiek bejubelde televisiedocumentaire *In God's Name* (2008).

TARIQ RAMADAN (Zwitserland, 1962) heeft zich in korte tijd ontwikkeld tot een van de bekendste en meest invloedrijke moslimwetenschappers van Europa. Hij behaalde een master in de filosofie en Franse literatuur en promoveerde in Arabische en islamitische studies aan de Universiteit van Genève. Op het moment is hij hoogleraar Islamitische studies aan de Universiteit van Oxford. Sinds 2007 bekleedt hij als gasthoogleraar de belangrijke leerstoel Burgerschap en Identiteit aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, waar hem door de gemeente een prominente rol in het integratiedebat is toebedacht. In zijn *Islam, the West, and the Challenge of Modernity* (2001), *Western Muslims and the future of Islam* (2004), *In the Footsteps of the Prophet: Lessons from the Life of Muhammad* (2007) en *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation* (2009) bepleit Ramadan een moderne, Europese variant van de islam.

CHARLES ROSEN (Verenigde Staten, 1927) verwierf als virtuoos pianist wereldfaam, zowel in solo- als in orkestbezetting. Legendarische componisten als Stravinsky, Carter en Boulez hebben werken voor hem geschreven. Over muziek en muziektheorie schreef Rosen zelf enkele standaardwerken, waaronder *The Classical Style: Haydn, Mozart, Beethoven* (1971) en *Piano Notes: The World of the Pianist* (2002). Rosen, die aan Princeton is gepromoveerd in de Franse letterkunde en gedoceerd heeft aan Harvard en Oxford, publiceert regelmatig in *The New York Review of Books*.

JONATHAN SACKS (Verenigd Koninkrijk, 1948) is sinds 1991 opperrabbin van de Verenigde Hebreeuwse Congregaties van het Britse Gemenebest. Hij wordt wereldwijd gerespecteerd als meest vooraanstaande Engelstalige representant van de joodse religie. Hij studeerde summa cum laude af in de filosofie in Cambridge en doceerde aan de universiteiten van Oxford, Edinburgh en Jeruzalem. Ook was hij directeur van Jews' College, het oudste rabbinaal seminarie ter wereld, en rabbin van verschillende Londense synagoges. Momenteel is hij Visiting Professor in de theologie aan Kings' College in Londen. In 2005 werd hij geridderd. Jonathan Sacks wordt geroemd om zijn spreektalent, verzoenende toon en humanistische visies. Hij publiceerde onder meer *The Politics of Hope* (1997), *The Dignity of Difference: How to Avoid the Clash of Civilizations* (2002) en *To Heal a Fractured World — The Ethics of Responsibility* (2005).

JOHN RALSTON SAUL (Canada, 1947) wordt als politiek denker gerekend tot de invloedrijkste auteurs van onze tijd. Hij vestigde zijn faam met een filosofische trilogie (*Voltaire's Bastards: The Dictatorship of Reason in the West*, 1992, *The Doubter's Companion: A Dictionary of Aggressive Common Sense*, 1994, en *The Unconscious Civilization*, 1996), waarin hij uitvoerig ingaat op thema's als de rol van de rede, de aard van het individualisme, burgerschap en het belang van vrijheid van meningsuiting. Daarnaast schreef Saul een vijftal romans, waarvan *The Birds of Prey* (1977) een internationale bestseller was. Hij is een prominent publiek intellectueel en mede-voorzitter van het door hem en zijn echtgenote opgerichte New Institute for Canadian Citizenship.

ZAINAB AL-SUWAIJ (Irak, 1971), kleindochter van een Iraakse groot-ayatollah, is voorzitter en mede-oprichter van het American Islamic Congress in Washington. Zij was een van de weinige vrouwen die deelnamen aan de mislukte opstand tegen Saddam Hoessein in 1991. Ze ontvluchtte daarop Irak en vestigde zich in Amerika. Na de terroristische aanslagen op 11 september 2001 zegde ze haar baan op als docent aan Yale om het AIC op te richten. Al-Suwaij is een uitgesproken voorvechter van vrouwenrechten en interreligieuze verdraagzaamheid. Zij publiceert in de belangrijkste Amerikaanse kranten en verschijnt wereldwijd regelmatig op de televisie als commentator. De afgelopen jaren heeft zij diverse programma's opgezet voor vrouwen in Irak, zonder daarbij overigens bescherming van internationale organisaties te genieten. Voor haar activiteiten ontving Al-Suwaij talrijke internationale prijzen en onderscheidingen.

LEON WIESELTIER (Verenigde Staten, 1952), spraakmakend intellectueel, schrijver en criticus, is de literatuurredacteur van het tijdschrift *The New Republic*. Wieseltier, geschoold aan Columbia, Oxford en Harvard en lid van Harvards exclusieve Society of Fellows van 1979 tot 1982, werd beroemd met een aantal romans en nonfictiewerken, waaronder *Kaddish* (1998), een magistraal boek over verlies, rouw, traditie, vrijheid en religie. In *Against Identity* (1996) geeft hij zijn gedachten weer over het moderne begrip 'identiteit'.

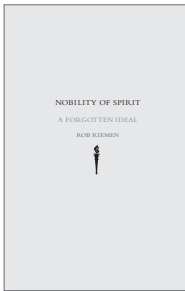
ELISABETH YOUNG-BRUEHL (Verenigde Staten, 1946) promoveerde in 1974 in de filosofie, met Hannah Arendt als promotor. Later oogste zij alom respect voor haar biografie van Arendt uit 1982. In 1988 publiceerde zij een tweede biografie, over Anna Freud. Daarnaast publiceerde zij invloedrijke werken als *Creative Characters* (1991), *The Anatomy of Prejudices* (1996) en *Where Do We Fall When We Fall In Love?* (2003). Haar meest recente boek is *Why Arendt Matters* (2007). Young-Bruehl is werkzaam als psychotherapeut in New York en verbonden aan het Columbia University Center for Psychoanalytic Training and Research.

SLAVOJ ŽIŽEK (Slovenië, 1949) is erin geslaagd zijn naam als polemisch socioloog, filosoof en cultuurcriticus te vestigen in alle uithoeken van de wereld. Hij maakte school met een nieuwe duiding van populaire cultuur, waarbij hij het werk van de twintigste-eeuwse Franse psychoanalyticus Jacques Lacan op vernieuwende wijze inzette. Er is moeilijk een modern onderwerp te verzinnen waarover Žižek niet zijn zelfverklaard marxistische stem heeft laten horen: de oorlog in Irak, fundamentalisme, kapitalisme, tolerantie, politieke correctheid, globalisatie, subjectiviteit, mensenrechten, Lenin, mythes, het internet, postmodernisme, multiculturalisme, David Lynch, Alfred Hitchcock. Hij is International Director van het Birkbeck Institute for the Humanities van de Universiteit van Londen. Momenteel is hij ook hoogleraar aan de European Graduate School en sociologisch onderzoeker in Ljubljana.

La Juive bij De Nederlandse Opera

De opera *La Juive* (1835), die met zijn conflict tussen jodendom en christendom ook vandaag de dag nog een heikel onderwerp aanroert, was ten tijde van de eerste opvoering in de Parijse Opéra een muzikale sensatie van de eerste orde. Fromental Halévy (1799-1862) was erin geslaagd het libretto van Eugène Scribe zo veel dramatische tableaux en gevoelige aria's te schenken, dat *La Juive* door publiek en pers onmiddellijk herkend werd als een van de hoogtepunten van de Franse *grand opéra*. Na een stormachtig succes in 2007 in Parijs brengt Pierre Audi nu zijn encensering van *La Juive* op de planken bij De Nederlandse Opera, in september 2009 in het Amsterdamse Muziektheater. De Italiaanse dirigent Carlo Rizzi leidt het Nederlands Philharmonisch Orkest en het koor van De Nederlandse Opera, met hoofdrollen voor Angeles Blancas Gulin (Rachel), Dennis O'Neill (Eléazer), John Osborn (Léopold), Annick Massis (prinses Eudoxie) en Alastair Miles (kardinaal Brogni). De decors zijn ontworpen door George Tsypin. Kaarten voor deze opervoorstelling zijn te bestellen op www.dno.nl.

Rob Riemen,
Nobility of Spirit. A Forgotten Ideal

Voorwoord George Steiner
Yale University Press, 2008
ISBN 978-0-300-13690-6
Gebonden, 160 bladzijden
€ 15,00 (te bestellen bij het Nexus Instituut)

14 'The notion of nobility of the spirit might strike some modern ears as quaint but it seems more desperately necessary than ever before, and there are worse ways to read the accessible *Nobility of Spirit* than as a crash refresher in the Great Thinkers, free of academic jargon and cant. As a meditation on what is at stake when the pursuit of high ideals is elbowed aside by the pursuit of fleeting material gain, however, *Nobility of Spirit* might well be the most prescient book we've yet read on what's at stake in the developing global situation.'

— Mark Sarvas, op zijn weblog *The Elegant Variation*

'*Noblesse de l'esprit*, le petit livre de Rob Riemen, est une merveille. Une errance dans les savoirs. De Socrate à Goethe. De Spinoza à Mann. De la Shoah au 11 septembre.'

— Jacques Attali, op het weblog *Slate.fr*

STAF NEXUS INSTITUUT

Rob Riemen (*oprichter-directeur, hoofdredacteur*)
Kirsten Walgreen (*zakelijk directeur*)
Ilja Hijink (*persoonlijk assistent Rob Riemen*)
Marcel van den Boogert (*senior stafmedewerker beleid, eindredacteur*)
Dr. Fiona Schouten (*stafmedewerker beleid en onderzoek, redactiesecretaris*)
Lucy Vugts (*office manager*)
Vera de Laat-Putseys (*administratief medewerker*)

RAAD VAN TOEZICHT

Dr. Wim van den Goorbergh (*voorzitter*)
Mr. Joost Kuiper
Dr. Alexander Rinnooy Kan (*voorzitter SER*)
Mr.dr. Rob Visser (*directeur-generaal ministerie van Justitie*)
Mr. Joan de Wijkerslooth (*hoogleraar Universiteit Leiden*)

RAAD VAN ADVIES

Pierre Audi (*artistiek directeur De Nederlandse Opera en Holland Festival*)
Mr. Rob van den Bergh (*president TiasNimbas Business School*)
Mr.drs. Frits Bolkestein (*oud-Eurocommissaris*)
Drs. Tom de Bruijn (*Permanente Vertegenwoordiging, Brussel*)
Ivan Fischer (*dirigent*)
Prof.dr. Marc Groenhuijsen (*Universiteit van Tilburg*)
Prof.drs. Victor Halberstadt (*Universiteit Leiden*)
Dr. Alexander Italianer (*adjunct-secretaris-generaal Europese Commissie*)
Mr. Marnix Krop (*ambassadeur in Polen*)
Truze Lodder (*zakelijk directeur De Nederlandse Opera*)
Drs. Ruud Lubbers (*minister-president 1982-1994*)
Mr. Hein van Oorschot (*voorzitter College van Bestuur Universiteit van Tilburg*)
Mr. Simon Reinink (*algemeen directeur Het Concertgebouw*)
Mr. Yvonne van Rooy (*voorzitter College van Bestuur Universiteit Utrecht*)
Drs. Tom de Swaan (*voorzitter Raad van Commissarissen Van Lanschot*)
Drs. Rob Swartbol (*ambassadeur in Slowakije*)
Dr. Herman Wijffels (*oud-bewindvoerder Wereldbank*)
Jan Zekveld (*artistiek manager Het Brabants Orkest*)

REDACTIEADVIESRAAD TIJDSCHRIFT NEXUS

Dr. Jattie Enklaar (*Universiteit Utrecht*)
Dr. Marjolijn Februari (*jurist, filosoof, essayist*)
Werner Herbers (*musicus, dirigent*)
Wim Kayzer (*schrijver, journalist*)
Prof.dr. Eric Moormann (*Radboud Universiteit Nijmegen*)
Jos de Putter (*cineast*)
Dr. David Rijser (*Universiteit van Amsterdam*)
Prof.dr. Willem Witteveen (*Universiteit van Tilburg*)

Inzicht door samenhang

Het Nexus Instituut bestudeert het Europese cultuurgoed in zijn kunstzinnige, levensbeschouwelijke en filosofische samenhang om zo inzicht te bieden in eigentijdse vragen en uitdagend vorm te geven aan het cultuurfilosofische debat. Als culturele denktank beoogt Nexus een stijl van kwaliteit, eruditie en tolerantie, om op die wijze een contrapunt te zijn voor kleinheid van geest, verzuiling en nationalisme, de troosteloosheid van het niets weten en het fanatisme van het enige weten. Nexus wil zich op deze wijze scharen in de Europese humanistische traditie.

Driemaal per jaar publiceert het Nexus Instituut een aflevering van het essayistische tijdschrift in boekvorm *Nexus*, waarvan een jaargang gemiddeld 700 bladzijden telt. In de serie Nexus Bibliotheek worden belangrijke cultuurfilosofische teksten die niet eerder in het Nederlands zijn vertaald, in boekvorm uitgebracht. Abonnees van *Nexus* zijn automatisch lid van het Nexus Instituut. Het Nexus Instituut organiseert jaarlijks de Nexus-lezing en de Nexus-conferentie (beide ook toegankelijk voor niet-leden) en tevens enkele seminars en masterclasses. Voor meer inlichtingen over het tijdschrift *Nexus* en alle activiteiten van het Nexus Instituut verwijzen wij u graag naar onze website, www.nexus-instituut.nl. Daar kunt u zich ook aanmelden als abonnee of deelnemer aan de Nexus-lezing of de Nexus-conferentie. Heeft u nog vragen? Aarzelt u dan niet contact met ons op te nemen.

Nexus Instituut

Postbus 90153 5000 LE Tilburg
tel. 013 - 466 3450 fax 013 - 466 3434
info@nexus-instituut.nl www.nexus-instituut.nl

Met bijzondere dank aan

De Nederlandse Opera,
Ministerie van OCenW, Provincie Noord-Brabant, Gemeente Tilburg,
KPMG Audit, KPMG Meijburg & Co en
Stichting Vrienden van het Nexus Instituut

Opmaak: Buro Kaaiman, Alphen (NB). Illustratie: Jacques Janssen.
